

Із вищенаведеного прикладу можна зробити висновок, що автомобіль, який належить засудженому, може бути конфіскований на підставі п. 1 ст. 81 КПК України лише у разі умисного використання його самим засудженим або його співучасниками як знаряддя злочину для досягнення злочинного результату. Тобто в даному випадку автомобіль був би знаряддям злочину, коли П. для переміщення зброї і боєприпасів через державний кордон України використав би спеціально зроблений у ньому для цього тайник.

Відповідне роз'яснення щодо предметів та знарядь контрабанди міститься в ухвалі Конституційного Суду України з конституційних подань і звернень від 27 травня 1999 року про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 78, пунктів 1, 5 статті 81 КПК України та статті 70 КК України [7]. Згідно з даним роз'ясненням, Верховний Суд України однозначно тлумачить і застосовує щодо контрабанди термін "знаряддя злочину", що вживається у пункті 1 ст. 81 КПК України як такий, що ним охоплюються всі предмети контрабанди, і на підставі статті 78 КПК України визнає їх речовими доказами. Також вказується, що таке розуміння і застосування зазначених правових норм відповідає статі 1 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 року.

В цілому позиція Конституційного Суду України щодо питання про необхідність конфіскації предметів контрабанди вбачається нам виправданою та сумісною з цілями і завданнями митного регулювання. Однак при вирішенні питання про правильність визнання предметів контрабанди знаряддями вчинення злочину, необхідно перш за все з'ясувати чому саме перед правозастосовчою практикою виникло це питання. Справа у тому, що в санкції ст. 70 КК України 1960 року не було передбачено конфіскації предметів, що є безпосередніми об'єктами контрабанди. І у такому випадку дані предмети злочину, у відповідності зі ст. 81 КПК України, повинні були повертатися їх законним володільцям, тобто при визнанні контрабандиста володільцем цих речей, останні поверталися б цій особі, що у свою чергу робило би боротьбу з цими злочинами неефективною. До того ж ст. 115 та 116 МК України передбачають конфіскацію предметів цих правопорушень і тому нелогічною була ситуація, коли предмети правопорушення конфісковувалися, а предмети злочину поверталися володільцям, тобто злочинцям. У зв'язку із цим судова практика і пішла по шляху визнання предметів контрабанди знаряддями даного злочину, що давало можливість (у відповідності до ст. 81 КПК України) їх конфісковувати. Проте, на наш погляд, у таких випадках варто було передбачити у санкції статті про контрабанду конфіскацію предметів даного злочину, з метою уникнення протиріччя у судовій практиці, що і має місце у санкції ст. 201 чинного КК України.

Однак ми не можемо погодитися з позицією Конституційного Суду України з приводу визнання предметів контрабанди знаряддями вчинення даного злочину, оскільки ці поняття не є тотожні. Звичайно, у вищеназваній ухвалі Конституційного Суду вірно сказано про те, що у чинному законодавстві немає визначення поняття "об'єкт" і "предмет" злочину, "знаряддя контрабанди", а у науковій літературі вони інтерпретуються по-різному. Проте із змісту цієї ухвали чітко зрозуміло, що предмети контрабанди потрібно у кожному разі розглядати саме як знаряддя злочину, що у свою чергу вбачається нам не у кожному випадку вірним та не знайшло свого обґрунтування у тексті ухвали [7]. Більш правильною з цього приводу ми вважаємо позицію Пленуму Верховного суду України, котрий у п. 19 своєї постанови № 2 від 26.02.1999 року вказує, що у разі вчинення контрабанди зазначені предмети можуть бути конфісковані на підставі ст. 81 КПК України за умови визнання їх речовими доказами [4, п. 19]. Тобто не у кожному випадку вчинення контрабанди, а лише за тієї умови, коли суд матиме достатні підстави для визнання цих предметів злочину речовими доказами.

І хоча, як вже було сказано вище, чинний КК України зняв проблему можливості конфіскації предметів контрабанди, передбачивши її у санкції ст. 201, проте у теорії кримінального права питання співвідношення предмета та знаряддя злочину продовжує породжувати спірні думки.

На наш погляд, правильною є позиція професора М. М. Михеєнка про те, що знаряддями вчинення злочину можуть бути різні предмети, які мають певне призначення у сфері побутової, господарської, медичної, військової або іншої діяльності (ніж, викрутка, отрутохімікат, пістолет тощо), спеціально виготовлені або пристосовані для вчинення конкретного злочину (відмичка, фінка, уламок скла) [3, с. 132].

Література

1. Архів Жовківського районного суду Львівської області. 1996 рік. Справа № 1-11.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К.: Парламентське видавництво, 1998. – 167 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України / М. М. Михеєнко, В. П. Шибіко, А. Я. Дубинський. Відп. ред.: В. Ф. Бойко, В. Г. Гончаренко. – 2-ге вид. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 624 с.
4. Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.02.1999 р. № 2 // ВВС України. – 1999. – № 2. – С. 2-5.
5. Смирнова Н. Н. Уголовное право: Учеб. – СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 1998. – 675 с.
6. Уголовное право. Общая часть: Учебник / Под ред. Н. И. Ветрова, Ю. И. Ляпунова. – М.: Новый Юрист, Кно Рус, 1997. – 592 с.
7. Ухвала Колегії суддів Конституційного Суду України з конституційних подань і звернень від 27 травня 1999 року Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 78, пунктів 1, 5 статті 81 Кримінально-процесуального кодексу України та статті 70 Кримінального кодексу України // Вісник Конституційного Суду України. – № 5 – 2000 р. – С. 36-39.
8. Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 3 лютого 1994 року // Право України. – 1996 р. – № 1. – С. 60.
9. Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления // Сборник научных трудов. Выпуск 10. – Свердловск: Свердловский юридический институт, - 1969. С. 184-225.

Я. Остапик,
аспірант Львівського національного
університету імені Івана Франка

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ПРИЧЕТНОСТІ ДО ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Процес формування інституту причетності до злочину (поняття, відмінність від співучасті, види) відбувався досить тривалий період і зумовлений різним підходом окремих авторів до поняття співучасті.

Вже в Руській Правді розширеної редакції містяться окремі положення, що передбачають відповідальність за один з видів причетності до злочину і, зокрема, за приховування злочину [1, с.135].

Намагання відмежувати причетність від співучасті робиться, хоча і на дещо казуїстичному рівні вже в Соборному уложенні 1649р., яке передбачало відповідальність за приховування злочинів, недонесення та потурання злочинів. [2, с.18].

За уложенням 1845 року причетність протиставлялась співучасті, ніхто не міг бути одночасно визнаний і співучасником злочину, і причетним до злочину, причетність передбачала наявність іншого злочинного діяння, окрім того причетні особи повинні були діяти завідомо, тобто умисно і тому необережна причетність була неможливою[3, с.805].

До кінця 19 століття відокремленість інституту причетності була сприйнята багатьма російськими та українськими вченими. Розробці положень цього інституту були присвячені праці таких вчених, як А.Жиряєв, Н.Таганцев, В.Спасович, Е.Немировський та інших.

Відповідно до теорії А.Жиряєва, при збігу декількох злочинців наявна співучасть у злочині та причетність до нього. При цьому, причетність не є їх участю в злочині, не особливо визначений чи самостійний, а додатковий злочин [2, с.20]. Н.Таганцев та В.Спасович притримувались думки, що причетність складає кілька самостійних злочинів, які, однак, повинні бути вміщені в Особливій частині кримінального кодексу[3, с.803; 4, с.164]. В.Спасович, продовжуючи запропоновану А.Жиряєвим теорію про збіг декількох злочинців у одному і тому ж злочині, ділить збіг на декілька видів: попередній, сучасний та слідуючий злочину. Н.Таганцев, обгрунтовуючи відмінність причетності від співучасті, серед ознак причетності, називає такі важливі ознаки, як те, що причетність передбачає наявність іншого злочинного діяння, наявність суб'єктивної сторони злочину у формі умислу [5, с.953]. Це положення було висунуте ще тоді, коли точилася дискусія про те, чи сама співучасть у злочині може вчинятись лише умисно, чи також може вчинятись необережно. На відмінність інститутів причетності та співучасті вказував Е.Немировський [6, с.211].

З встановленням на Україні радянської влади більшість положень інституту причетності до злочину зазнали деградації, окремі прогресивні положення були взагалі відкинуті радянським кримінальним законодавством[7, с.147]. Про значний регрес може свідчити казуїстичність норм кримінального законодавства та відсутність розмежування між співучастю у злочині та причетністю.

Недоліки кримінального закону викликали спір стосовно поняття причетності, її видів та відмежування від співучасті у злочині викликало науковий спір про наявність чи відсутність причетності як окремого інституту.

Обгрунтовуючи наявність причетності, А.Піонтковський стверджував "Діяння, яке виникло у зв'язку з вчиненням виконавцем злочином, яке проте не є однією з причин вчиненого злочину, називається причетністю. [8, с.318]. А. Трайнін відмежування інституту причетності від співучасті у злочині обгрунтовував тим, що причетність - це такий зв'язок третіх осіб зі злочинцями, який "не досягає інтенсивності співучасті, але який все ще не може залишатись поза межами кримінальної відповідальності", крім того він підтримував думку, що "дії, що примикають до співучасті ніколи не є причиною злочинного результату"[9, с.132-133].

Б. Утевський, відстоюючи самостійність інституту причетності, заперечував можливість відмежування її від співучасті через визначення поняття причетності. Відповідно до концепції Б.Утевського за основу розмежування причетності та співучасті береться часовий критерій: діяння вчинені до скоєння злочину він відносить до співучасті, а після скоєння - до причетності. З огляду на це автор виділяє два види співучасті: співучасть у вчиненні злочину (коли наявна співучасть у злочинному діянні) та співучасть у приховуванні злочину - причетність до злочину [10, с.161].

Разом з тим ряд вчених висловлювались проти наявності причетності як самостійного інституту. Одним з перших, хто обгрунтовував відсутність такого інституту в кримінальному праві, був А.Вишинський. Обгрунтування заперечення самостійності інституту причетності, як вказаним актором, так і іншими, базується, в основному на тому, що за критерій відмежування співучасті та причетності береться одна або декілька ознак причетності і на їх підставі мотивується відсутність інституту причетності. При цьому ігноруються в сукупності ознаки, які властиві всім суспільно-небезпечним діянням, що становлять причетність до злочину.

Прийняття Кримінального Кодексу УРСР 1960 року закріпило наявність інституту причетності в кримінальному праві України. Наступні праці авторів, що стосувались причетності, були спрямовані, в основному, на вдосконалення вказаного інституту, зокрема розробку визначення причетності, її окремих видів, ознак, за якими більш чітко можна провести відмежування причетності до злочину від співучасті. На підставі праць своїх попередників, чинного кримінального законодавства та практики застосування вказаних норм, такими авторами як Г.Баймурзін, М.Хабібулін, І.Бушуєв[2, 11, 12] та іншими було встановлено ознаки діянь, які становлять причетність, поняття досліджуваного інституту, перелік видів причетності та інше. Не завжди, однак, автори дотримувались послідовності дослідження і як об'єкт дослідження вибирали лише той чи інший вид причетності, не аналізуючи його в контексті причетності, а лише як злочин, передбачений кримінальною частиною Кримінального Кодексу. Мали місце також і спроби виключити потурання з видів причетності, мотивуючи тим, що зв'язок між потуранням та основним злочинном не має кримінально-правового зв'язку. При цьому не враховувалось, що, якщо сам законодавець передбачає відповідальність за неперешкодження вчиненню іншого злочину, вказаний зв'язок мусить мати кримінально-правовий характер.

Кримінальний кодекс України, прийнятий 5 квітня 2001р. підтвердив наявність інституту причетності до злочину в кримінальному праві України. Новий кримінальний закон встановлює відповідальність за спеціальні види приховування (Ст. 209, Ст.256 КК України). Разом з тим, на наш погляд, в новому кодексі дещо необгрунтовано скасовано відповідальність за такий вид причетності, як недонесення про злочин (скасовано відповідальність навіть за недонесення про особливо тяжкі злочини).

Література

1. Памятники права Киевского государства X-XII век.-М., -1952.
2. Бушуев И.А. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство.-М., -1965.
3. Таганцев С.Н. Русское уголовное право. Часть общая., СПб.-1902.-Т.1.
4. Спасович В.Учебник Уголовного права.-СПб., 1863.
5. Таганцев Н.С. Лекции по русскому уголовному праву.-СПб.-1888.
6. Немировский Э.Я. Учебник уголовного права. Общая часть.-Одесса.,1919.
7. Познышев С.В. Учебник уголовного права. Общая часть.-М.1923.
8. Пионтковский А.А. Советское уголовное право.Т.1.-М., -1929.
9. Трайнин А.Н. Учение о соучастии.-М., 1941.
10. Утевский Б.С. Соучастие по проекту Уголовного кодекса СССР //Труды первой научной сессии Всесоюзного института юридических наук.-М., 1940.
11. Баймурзін А.В. Ответственность за прикосновенность к преступлению.—Алма-Ата, 1968.
12. Хабібулін М.Х. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство по советскому уголовному праву.—Казань: Издательство Казанского университета, 1984.